

Таубаев А.М.

АЗЫК – ТҮЛҮК ПРОДУКТЫЛАРЫН ӨНДҮРҮҮНҮН АБАЛЫ

Таубаев А.М.

СОСТОЯНИЕ ПРОИЗВОДСТВА ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ПРОДУКЦИЙ

A.M. Tashbaev

THE CONDITION OF PRODUCTION OF FOOD PRODUCTS

УДК: 338.439

Макалада өлкөдө азык-түлүк коопсуздугун камсыздоодо негизги багыттардын бири болгон азык-түлүк продуктыларынын бар болушу жана аларды 2009–2013-жылдарда өндүрүүнүн абалы анализделип, байкалган тенденциялар жана алардын себептери көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: азык-түлүк коопсуздугу, азык-түлүк рыногу, түшүмдүүлүк, өндүрүмдүүлүк.

В статье анализируется наличие и производства продовольственных продуктов за 2009–2013 годы, как один из целевых направлений в обеспечении продовольственной безопасности страны. Указаны тенденции в производстве продовольственных продуктов и их причины.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, продовольственный рынок, урожайность, продуктивность.

In the given article the presence and productions of food products for 2009–2013, as one of the target directions in ensuring food security of the country is analyzed. The tendencies in production of food products and their reasons are pointed out.

Key words: food security, food market, productivity, efficiency.

Азык-түлүк рыногу азык-түлүк продуктыларын өндүрүү, аларды пайдалануу чөйрөсүн жана продуктыларды өндүрүү, пайдалануу, сактоо жана бөлүштүрүү багытындагы иш-аракеттерге колдоо көрсөтүү жана башкаруу инфраструктурасын камтыйт. Азык-түлүк рыногунда түздөн-түз азык-түлүк товарларын өндүрүүчү субъектилер болушуп мамлекеттик чарбалар, коллективдик чарбалар, жарандардын жеке көмөкчү чарбалары, дыйкан (фермер) чарбалары жана жеке ишкерлер эсептелет.

Кыргыз Республикасынын 2017-жылга чейинки туруктуу өнүгүү Стратегиясына ылайык, негизги приоритеттүү багыттардын бири болуп, азык-түлүк рыногунда айыл-чарба продукциясынын өндүрүмдүүлүгүн, сапатын жана өндүрүүнү жогорулатуу, мамлекеттик резервдердин жетишердик көлөмүн түзүү аркылуу азык-түлүк коопсуздугун камсыз кылуу белгиленген [1]. Улуттук кызыкчылыктарды, агрардык сектордун өнүгүү өзгөчөлүгүн, өлкөдө азык-түлүк коопсуздугунун абалынын сырткы рыноктон жогорку деңгээлде көз каранды экендигин эске алып «Кыргыз Республикасында 2015–2017-жылдарда тамак-аш жана азык-түлүк коопсуздугун камсыз кылуу программасы» иштелип чыкты. Бул программалык документти даярдоодо дүйнөлүк практикада колдонуп жүргөн концептуалдык

негиздер эске алынган. Программалык документ төрт негизги максаттык багыттардан турат [2]:

1-багыт: өлкөдө азык-түлүктүн бар болушун камсыздоо;

2-багыт: азык-түлүктүн физикалык жана экономикалык жеткиликтүүлүгүн камсыздоо;

3-багыт: тамак-аштын сапатын, ар-түрдүүлүгүн жана калориялуулугун камсыздоо;

4-багыт: тамак-аштын коопсуздугун көзөмөлдөө жана аны текшерүүнү камсыздоо.

Биринчи максатта азык-түлүктүн **бар болушу** убакыттын каалаган учурунда коопсуз, сандык жана сапаттык катышта жетиштүү сандагы азык-түлүктүн физикалык бар экендиги катары каралат. Өлкөдө азык-түлүктүн бар болушу 1) өздүк өндүрүүнүн 2) азык-түлүк запасынын 3) экспорт жана импорттун 4) азык-түлүк боюнча алынган жардамдын негизинде анализделип жүргүзүлөт.

Экинчи максатта азык-түлүктүн **жеткиликтүүлүгү** бардык үй-чарбалары азык-түлүктөрдү сатып алууга жана толук кандуу тамак-аш менен камсыз болуу үчүн жетишерлик сандагы каражаттарга ээ болушу эсептелет. Азык-түлүк продуктыларынын жеткиликтүүлүгү үй-чарбаларынын ресурстарынын (каражаттардын, жумуштун жана билимдин болушу) деңгээлинен жана азык-түлүккө болгон баалардан көз каранды.

Азык-түлүк продукцияларынын бар болушу, азык-түлүк коопсуздугу өлкөнүн агроөнөржай комплексинин өнүгүшү менен камсыздалат. Тамак-аш продуктуларын өлкөдө өндүрүү жаратылыш ресурстарынан, өндүрүш процессин уюштуруудан жана анын деңгээлинен көз каранды болот.

Бул макалада өлкөдө азык-түлүктүн бар болушун камсыздоонун негизи болгон азык-түлүк продуктыларын 2009-2013-жылдары өндүрүүнүн абалы анализделип, анда байкалган тенденциялар жана алардын себептери көрсөтүлгөн. Анализ статистикалык жана социалдык-экономикалык өнүгүү багытындагы материалдардын негизинде жүргүзүлдү [3,4,5].

Айыл чарба, аңчылык жана токой чарба продукциясынын дүң чыгарылышынын көлөмү 2013-жылы 171982,2 млн. сомду түзүп, мурунку жылга салыштырганда 0,3 пайызга көбөйгөн, ал эми 2009-жылга карата, дүң чыгарылышынын көлөмү 111283,9 млн. сомду түзүп 5,45 пайызга жогорулаган. 2009–2013-жылдары продукция көлөмүнүн орточо жылдык өсүү темпи 1,5 пайызды түзгөн.

Айыл чарба, аңчылык жана токой чарба продукциясынын дүң чыгарылышынын көлөмү 2009-жылы өлкөнүн ички дүң продукциянын 22,1 пайызын түзсө, бул көрсөткүч 2013-жылы 15,2 пайызга чейин төмөндөп кеткен. Бул көрүнүш 2009–2013-жылдары ички дүң продукциянын көлөмү 73 пайызга, ал эми айыл чарба продукциясынын көлөмү 54 пайызга гана өскөндүгү менен байланышкан. Айыл чарба продукциясынын көлөмүнүн орточо жылдык өсүү темпи ички дүң продукциянын көлөмүнүн орточо жылдык өсүү темпинен артта калып келүүдө.

Айыл чарба категориялары боюнча продукция өндүрүү түзүмү мамлекеттик жана коллективдик чарбаларда 2009-жылы 2,5 пайыз, 2013-жылы 2,2 пайыз, жарандардын жеке көмөкчү чарбалары тиешелүү 39,4 пайыз жана 34,6 пайыз, дыйкан (фермер) чарбалары тиешелүү 56,1 пайыз жана 61,1 пайызды түздү. Демек, айыл чарба продукциясын өндүрүүдө акыркы беш жылда мамлекеттик жана коллективдик чарбалардын үлүшү азайып, ал эми дыйкан (фермер) чарбаларынын үлүшү өсүүгө ээ болгон.

Айыл-чарба жерлеринин структурасы жана аны пайдалануу.

Айыл-чарбанын туруктуу өнүгүшү бардык региондордо айыл-чарба жерлерин пайдаланууну жакшыртуу жана аны кайра калыбына келтирүүдөн көз каранды. Азыркы мезгилде бул маселенин маңызы болуп айыл-чарбасынын ресурстар базасынын структурасын калыптандыруу жана сактоо, туруктуу жана атаандаштыкка жөндөмдүү түрдүү формада чарба жүргүзүүчү товар өндүрүүчүлөрдүн эффективдүү системасын, айыл калкынын турмушун жана айыл жерлерин өнүктүрүү үчүн нормалдык социалдык-базалык шарттарды калыптандыруу болуп эсептелет.

Айыл-чарба жерлеринин жалпы структурасында айыл-чарба жерлери 2009-жылга караганда 2014-жылы 136,7 миң гектарга, чөп чабыктар жана жайыттар 171,6 миң гектарга азайып, ал эми айдоо жерлердин аянттары гана сакталып калган.

Айыл-чарба өсүмдүктөрү себилген бардык айдоо аянты 2013-жылы 1170,4 миң гектарды түздү, бул 2009-жылга салыштырганда 0,3 пайызга гана жогорулаган. Дан эгиндеринин айдоо аянты өткөн беш жылдын ичинде 9,3 миң гектарга азайып 2013-жылы 645,2 миң гектарды, техникалык өсүмдүктөр 9,7 миң гектарга азайып тиешелүү түрдө 83,7 миң гектарды түздү. Ушул эле убакта тоюттук өсүмдүктөрдүн айдоо аянты өткөн беш жылдын ичинде 23,1 миң гектарга көбөйүп, 2013-жылы 308,0 миң гектарды түздү.

Өткөн беш жылдын ичинде себүү аянтынын структурасында дан эгиндери, картошка жана жашылча-бакча өсүмдүктөрүнүн үлүшү анча деле өзгөргөн жок. Дан эгиндеринин үлүшү 2009-жылы 56,0 пайыз болсо, 2013-жылы 55,1 пайызды, картошка жана бакча өсүмдүктөрүнүн үлүшү 2009-жылы

11,7 пайыз болуп, ал эми 2013-жылы 11,4 пайызды түздү. Техникалык өсүмдүктөрдүн айдоо аянттарынын салыштырмалуу салмагы бул мезгилде 2009-жылдагы 8,0 пайыздан 2013-жылы 7,2 пайызга чейин төмөндөдү. Ал эми ушул эле убакта тескерисинче тоюттук өсүмдүктөрдүн айдоо аянттарынын салыштырмалуу салмагы 24,4 пайыздан 26,3 пайызга чейин көбөйдү.

Жерлерди иштетүү жана кайра калыбына келтирүүдө негизги проблема болуп жерди эффективдүү пайдалануу жана аларды республикадагы климаттык-кыртыштык шарттарды эске алып жайгаштыруунун структурасын жакшыртуу эсептелет. Республикадагы азык-түлүк боюнча учурдагы абалды мындан ары айыл-чарба өндүрүүчүлөрдүн ички резервдерин пайдалануу, тармактар аралык байланыштарды өнүктүрүү жана айыл-чарбага мамлекеттик колдоону жогорулатуу аркылуу жакшыртууга болот. Ошону менен бирге айыл-чарба жерлерин иштетүүдө илимий техникалык жаныланууларды рационалдуу пайдалануу зарылдыгын белгилөөгө болот.

Өсүмдүк өстүрүүчүлүктүн продукциялары.

Азык-түлүк продуктулары менен камсыздоодо негизги факторлордун бири болуп республиканын өзүндө өндүрүлүп чыгарылган тамак-аш продуктуларынын көлөмү жана анын туруктуулугу эсептелет. Азык-түлүк продуктуларын өндүрүүдө анын көлөмүнө жана туруктуулугуна айыл-чарбасынын эффективдүүлүгү, продукцияга болгон суроо талап жана айыл-чарба өндүрүүчүлөрүнө мамлекет тарабынан көрсөтүлгөн колдоонун деңгээли таасир этет.

Айыл чарбасында өндүрүлгөн дүң продукциянын структурасында өсүмдүк өстүрүүчүлүк продукциялары биринчи орунду ээлейт жана республиканын бардык региондорунда приоритеттик тармак бойдон калууда. Дүң жыйын 2013-жылга карата 86221,7 млн сом түзүп ал жалпы айыл-чарба өндүрүшүнүн 51,35 пайызын, ал эми 2014-жылга 983544 млн сомду жана 50,6 пайызды түздү.

Өсүмдүк өстүрүүчүлүктүн негизги базалык түрлөрүнө продукциянын алты түрү киргизилген: картошка, нан жана дан азыктары, жашылча жана бакча өсүмдүктөрү, мөмө-жемиштер, кант, өсүмдүк майы.

2013-жылы 2009-жылга карата дан өндүрүүнүн дүң көлөмү (акча бирдигинде) 158,9 пайыз, картошка 135,4 пайыз, кант кызылчасы 528 пайыз, жашылча өндүрүү 148,8 пайыз, мөмө-жемиш 159,9 пайыз, жүзүм өндүрүү 332,2 пайызды түзсө, бакча өсүмдүктөрүн өндүрүү төмөндөп 2009-жылга карата 91,19 пайыз түзгөндүгүн белгилөөгө болот. 2010-жылдан картошка, жүзүм өндүрүү салыштырмалуу туруктуу же туруктуу өсүүгө ээ болсо, калган өсүмдүк продукцияларын өндүрүү туруктуу эмес рыноктук өзгөрүүлөргө дуушар болгон.

1-таблица. Өсүмдүк өстүрүүчүлүк продукциясынын негизги түрлөрүн өндүрүү (миң тонна)

Продукциянын түрү	2009	2010	2011	2012	2013	Жылдар боюнча орточо
Дан (иште-тилгенден кийин салмакта) анын ичинде:	1929,2	2583,8	1580,7	1438,3	1813,0	1869,0
буудай	1056,7	813,3	799,8	540,5	819,4	805,9
дандык жүгөрү	486,6	440,9	446,4	578,3	568,2	504,1
күрүч	20,7	20,9	19,4	23,1	27,2	22,3
тамеки	12,0	9,9	9,9	7,4	6,5	9,1
кант кызылчасы	54,0	139,2	158,8	101,9	195,4	129,9
май өсүмдүктөрү	73,3	60,7	56,6	58,6	55,7	61,0
картошка	1393,1	1339,4	1379,2	1312,7	1332,0	1351,3
жашылча	832,5	812,1	820,9	865,9	881,5	842,6
бакча өсүмдүктөрү	137,2	157,3	151,6	193,3	195,8	167,0
мөмө-жемиш	200,5	193,1	215,1	222,7	233,6	213,0
жүзүм	12,3	4,5	6,7	7,9	8,1	7,9

2009-2014-жылдарда өсүмдүк өстүрүүчүлүк продукцияларынын ичинен картошка, жашылчаларды жана мөмө-жемиштерди, 2010-жылдан баштап май өсүмдүктөрүн өндүрүү салыштырмалуу туруктуу экендигин белгилөөгө болот. Продукциянын бул түрлөрү акыркы 2009–2014-жылдарда, орточо эсеп менен жылына жашылча 842,6 миң тонна, картошка 1351,3 миң тонна, мөмө-жемиш 213 миң тонна, май өсүмдүктөрү 61,0 миң тонна өндүрүлгөн. Өсүмдүк продукцияларынын ичинен салыштырмалуу аз туруктуулук менен өндүрүлгөндөрү болуп дан, бакча өсүмдүктөрү болуп, ал эми туруксуз өндүрүү көлөмүнө кант кызылчасын өндүрүү ээ болгон.

Республикада 2013-жылы дан өндүрүү (иште-тилгенден кийинки салмакта) 1813,0 миң тоннаны түздү. Бул 2009-жылга караганда 6,0 пайызга аз болуп, 2012- жылы 1438,3 миң тонна түзүп, ал 2009-жылга карата 25,45 пайызга азайып кеткен. Ал эми 2013-жылы 1813,0 миң тонна дан өндүрүлүп, ал 2012- жылга карата кайра 20,66 пайызга өскөн.

Бакча өсүмдүктөрүн өндүрүү 2009-жылга карата 2013-жылы 42,71 пайызга, 2011-жылга карата 22,43 пайызга өсүп 2013-жылы 195,8 миң тоннага жеткен.

Кант кызылчасын өндүрүү 2009- жылга карата 2010-жылы 2,58 эсе, 2011-жылы 2,94 эсе, 2012-жылы 1,89 эсе, 2013-жылы 3,62 эсе өсүп жылдар боюнча өзгөрүүлөр чоң интервалдарга туура келген.

2013-жылы өндүрүлгөн 1332,0 миң тонна картошка, 2009-жылга карата 4,37 пайызга аз болуп, 2012-жылга салыштырганда 1,47 пайызга көбөйгөн. 2013-жылы жашылча – 8881,4 тонна жыйналып,

2009-жылга караганда 5,8 пайызга көп өндүрүлсө, 2012-жылга салыштырганда 1,8 пайызга гана өскөн, тамеки өндүрүү (зачеттук салмакта) 2013-жылы 6,5 миң тонна болуп 45,83 пайызга аз болсо, 2012-жылга салыштырганда 12,16 пайызга аз жыйналган.

Айыл-чарбанын бардык дүң продукциясынын ичинде өткөн беш жылдын ичинде мамлекеттик жана коллективдик айыл чарба ишканаларынын үлүшү көп деле өзгөрүлгөн жок жана 2013-жылы 2,2 пайызды түздү. Ал эми дыйкан (фермер) чарбаларынын үлүшү бул мезгилде 2009-жылдагы 56,1 пайыздан 2013-жылы 61,1 пайызга чейин жогорулаган. Тескерисинче, жарандардын жеке көмөкчү чарбасынын үлүшү, 2009-жылдагы 39,2 пайыздан, 2013-жылы 34,6 пайызга чейин төмөндөгөн.

Айыл-чарба өсүмдүктөрүнүн түшүмдүүлүгү. Айыл-чарба өсүмдүктөрүнүн түшүмдүүлүгү, б.а. жыйналган аянттын бир гектарынан алынган түшүм, центнер менен, 2009–2013-жылдарда орточо төмөнкүчө болду [3]: дан (тазалангандан кийинки салмакта) – 26,16 ц/ га, картошка – 160,06 ц/га, жашылча – 181,58 ц/га, кант кызылчасы – 191,88 ц/га, жүзүм – 18,38 ц/га, мөмө-жемиш 46,4 ц/га. Дан боюнча эң чоң түшүмдүүлүк акыркы беш жылда 2009-жылы 29,3 ц/га жетишилген. Бул көрсөткүч дүйнө жүзүндөгү эң чоң түшүмдүүлүк 98 ц/га экендигин, ал эми өлкөдө кант кызылчасы боюнча эң чоң көрсөткүч 927,5 ц/га экендигин эске алсак, бул маанилер өтө төмөн экендигин белгилөөгө болот. Кант кызылчасы боюнча эң чоң түшүмдүүлүк 2013-жылы алынып – 293,4 ц/га, бул 2009-жылга карата 2,65 эсе өскөндүгүн белгилөөгө болот. Түшүмдүн салыштырмалуу туруктуулугу картошка, жашылча, мөмө жемиш өндүрүүдө жетишилген жана жылдык өзгөрүүлөр анчалык мааниге ээ эмес. Дан өндүрүү боюнча түшүмдүүлүк 2009–2012-жылдарда азайып келип 2012-жылы 2009-жылга карата 21,5 пайызга төмөндөп кеткен, ал эми 2013-жылы 2012-жылга карата кайрадан 21,7 пайызга өскөн. Кант кызылчасынын түшүмдүүлүгү 2009-жылдан бери өсүп келүүдө жана 2013-жылы 2009-жылга карата 264,56 пайызга өскөн. Жылдык орточо түшүмдүүлүктүн жылдар боюнча өзгөрүүсү 35–40 пайызды түздү.

Мал чарбачылыгынын продукциясы жана анын өндүрүмдүүлүгү.

Мал чарба продукциясынын дүң көлөмү айыл-чарба продукциясынын тутумунда 2013-жылы 48,65 пайызды, ал эми 2014-жылы 47,5 пайызды түзгөн. Республикада 2009-2013-жылдары орто эсеп менен жылына 189,9 миң тонна эт, 1364,7 миң тонна чийки сүт, 395,1 млн даана жумуртка өндүрүлгөн. Мал чарбасынын бул продукцияларын өндүрүү көлөмү каралуучу мезгилде туруктуу болуп, эт өндүрүүдө жылына жылдык четтөөлөр 3 пайыздан, сүт өндүрүүдө 4 пайыздан, ал эми жумуртка өндүрүүдө 7 пайыздан ашкан жок. Бул болсо мал чарбасынын негизги продукцияларын өндүрүү туруктуулукка ээ боло баштаганын көрсөтөт жана 5 жылдык динамикада өсүү мүнөздүү экендигин белгилейт. 2009-2013-

жылдарда мал чарба продукцияларын өндүрүмдүүлүгү, орточо жылдык мааниде, бир уйдан орточо саалып алынган сүт 2028,6 кг, тооктун орточо жумурткалуулугу 118,4 даананы түздү жана жылдар боюнча бир уйдун сүт өндүрүмдүүлүгү толук кемүүчү, тооктун жумурткалуулугу негизинен кемүүчү мүнөзгө ээ болду.

2-таблица. Мал чарбачылыгынын негизги продукцияларын өндүрүү (миң тонна)

Продукция түрү	2009	2010	2011	2012	2013	Жылдар боюнча орточо
Эт (союлган салмакта)	185,5	187,8	190,4	192,3	193,2	189,9
Чийки сүт	1314,7	1359,9	1358,1	1382,4	1408,2	1364,7
Жумуртка (млн.даана)	369,3	373,1	392,8	418,0	422,3	395,1

Азык-түлүк рыногунда мал чарбасынын негизги азыктарын өндүрүүчүлөрдөн болуп 2013-жылы дыйкан чарбалары 49,9 пайыз, жарандардын жеке көмөкчү чарбалары 48,6 пайыз, сүт өндүрүүдө дыйкан чарбалары 49,1 пайыз, жеке көмөкчү чарбалары 50,1 пайыз, жумуртка өндүрүүдө дыйкан чарбалары 26,2 пайыз, жеке көмөкчү чарбалар 37,0 пайыз, мамлекеттик жана коллективдик чарбалар 36,7 пайызды түздү. Бул көрсөткүчтөр жылдык орточо көлөм менен эсептегенде 2011–2013-жылдары туруктуу болуп келди.

Бардык түрдөгү чарбаларда 2013-жылы 193,2 миң тонна эт өндүрүлгөн (союлган салмакта), бул 2009-жылга караганда 4,2 пайызга көп. Өндүрүлгөн эттин жалпы көлөмүнүн ичинен 50,2 пайызы - уйдун этине, 26,8 - койдун, 11,5 - жылкынын, 7,8- чочконун, 3,5 - пайызы канаттуунун жана 0,2 пайызы коёндун этине туура келген.

2009-жылга караганда уйлардын санынын өсүүсүнүн эсебинен сүт өндүрүү өткөн беш жылдын ичинде 7,1 пайызга көбөйүп, 2013-жылы 1408,2 миң тоннаны түзгөн. Бир уйдан саалган орточо жылдык сүт 2013 килограммды түзүп, бул 2009-жылга караганда 28 килограммга аз болсо, 2012-жылга караганда 10 килограммга аз саалган. Өндүрүлгөн сүттүн жалпы көлөмүнүн ичинен 97,6 пайызы уйдун сүтүнө таандык.

2013-жылы 422,3 млн. даана жумуртка алынган, бул 2009-жылга караганда 14,4 пайызга жогору болсо, 2012-жылга салыштырганда 1,0 пайызга жогору болгон. Бир тооктун орточо жылдык жумурт-

калуулугу 113 даананы түзгөн. Ал эми республиканын канаттуулар фабрикаларында бир тооктон 178 жумурткадан алынган.

Бардык түрдөгү чарбаларда 2013-жылдын аягына карата 1404,2 миң баш ири мүйүздүү мал кармалган, бул 2009-ж. аягына салыштырганда 126,1 миңге же 9,9 пайызга көп болсо, 2012-жылга салыштырганда 36,7 башка көп же 2,7 пайызга жогорулаган. Ушул эле мезгилде кой менен эчкинин саны 2013-жылдын аягына карата 5641,2 миң баш болуп жана 2009-жылга салыштырганда 825,7 миң башка же 17,1 пайызга көп болсо, 2012-жылга салыштырганда 217,3 миң баш же 4,0 пайызга жогорулаган. Жылкынын саны 2013-жылдын аягына карата 407,4 миң баш болуп, 2009-жылга салыштырганда, 34,4 миңге же 9,2 пайызга өссө, 2012-жылга салыштырганда 8,6 миң баш же 2,2 пайызга жогорулаган. Үй канаттуулардын саны 2013-жылдын аягына карата 5385,7 миң баш болуп, 2009-жылга салыштырганда 849,9 миңге же 18,7 пайызга өссө, 2012-жылга салыштырганда 309,1 миң башка көбөйүп же 6,1 пайызга жогорулаган. Ошол эле мезгилде чочконун саны, 2009-жылга салыштырганда 9,5 миң башка же 15,5 пайызга азайып, ал эми 2012-жылга салыштырганда 3,6 миң башка же 6,5 пайызга азайган.

Айыл чарба өсүмдүктөрүнүн дүң жыйымы, анын түшүмдүүлүгүнүн жана мал чарбачылыктын өндүрүмдүүлүгүнүн көрсөткүчтөрүн анализдеп айыл чарба өндүрүшүнүн жогорку эмес туруктуулугун, өнүгүүнүн экстенсивдүү жолу басымдуулук кыларын белгилөөгө болот. Өнүгүүнүн бул жолу жагымсыз климаттык шарттар, сырткы терс таасирлер, өндүрүшкө тартылган ресурстардын азайышы орун алган жылдары айыл чарба өндүрүшүнүн кескин түшүп жана азык түлүк рыногун тиешелүү продукциялар менен камсыздоонун деңгээли төмөндөп кетерине алып келишин белгилөөгө болот.

Литература:

1. Национальная стратегия устойчивого развития Кыргызской Республики на период 2013-2017 г.- Бишкек.- 2013 г.-127 с.
2. Проект Программы обеспечения продовольственной безопасности и питания в Кыргызской Республике на период 2015-2017 годы. - Бишкек.-2015 /www.gov.kg.
3. Кыргыз Республикасынын айыл чарбасы, 2009-2013.- Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети.-2014.-80 б./ www.stat.kg.
4. www.agroprod.kg
5. Информация об итогах социально-экономического развития КР за 2014 год/ www.minekonom.gov.kg

Рецензент: д.э.н., профессор Эргешбаев У.Ж.